

УДК 657.6

Т.М. Іванова,
канд. екон. наук, доцент
ORCID: 0000-0001-8883-7881

Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

ОБЛІКОВА ПОЛІТИКА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Аналіз існуючих підходів до організації облікових процесів на підприємстві свідчить про те, що важливим елементом облікової політики будівельного підприємства є створення підходів щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями та відображення її у фінансовій звітності. Сформована облікова політика щодо дебіторської заборгованості суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності підприємства.

Метою дослідження є аналіз існуючих підходів щодо визначення облікової політики в частині дебіторської заборгованості, удосконалення облікового процесу та підвищення ефективності розрахунків на будівельних підприємствах у сучасних умовах господарювання.

У статті розглядаються існуючі вимоги законодавчих норм щодо облікової політики розрахункових операцій підприємства, порядок створення резерву сумнівних боргів, списання дебіторської заборгованості. Визначено положення облікової політики дебіторської заборгованості, які потребують уточнення та деталізації задля підвищення ефективності управління розрахунками та фінансового стану підприємства.

Запропонована розробка робочого плану рахунків, посадових інструкцій бухгалтера по веденню розрахункових операцій, графіку документообігу (зокрема в частині розрахункових операцій), реєстрів аналітичного обліку дебіторської заборгованості та інших додатків, які безпосередньо регулюють облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями з метою підвищення ефективності управління будівельним підприємством. Запропоновані елементи облікової політики стосуються заборгованості покупців та підлягають розкриттю в Наказі про облікову політику підприємства. Дотримання розроблених елементів облікової політики дозволить надати достовірну інформацію щодо розрахунків підприємства з дебіторами, раціонально організувати облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями, отримувати достовірну та повну інформацію про заборгованість.

Ключові слова: *дебіторська заборгованість, Наказ про облікову політику, резерв сумнівних боргів, облік дебіторської заборгованості, сумнівні борги.*

Постановка проблеми. Одним із центральних елементів, найбільш складним і суперечливим питанням на підприємствах будівельної галузі є організація обліку заборгованості, що викликано існуванням проблеми неплатежів. Незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості уникнути її неможливо, тому підприємству необхідно шукати способи ефективного управління нею, зокрема,

вдосконалення облікової політики взаєморозрахунків, організації ефективної та дієвої системи внутрішньогосподарського контролю тощо.

Дебіторська заборгованість будь якого підприємства істотно погіршує його фінансовий стан, є іммобілізацією грошових засобів, відверненням їх з господарського обороту, що приводить до зниження темпів виробництва і результативних показників діяльності підприємства, оскільки прострочена дебіторська заборгованість, по якій закінчився термін позовної давності, підлягає віднесенню на збитки підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання обліку розрахунків з дебіторами досліджували у своїх наукових працях Р.Ф. Бруханський, І.М. Белова, Т.В. Дідоренко, О.П. Завитій, Н.Г. Мельник, М.С. Палюх, І.В. Спільник та інші. Водночас і надалі залишаються положення, що потребують подальшого дослідження, які стосуються трактування розрахунків, заборгованості та зобов'язань, їхньої організації, оцінки та методики обліку, які обумовлюють необхідність удосконалення.

Метою статті є визначення існуючих підходів щодо визначення облікової політики в частині дебіторської заборгованості, удосконалення облікового процесу та підвищення ефективності розрахунків на будівельних підприємствах у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. При формуванні облікової політики визначальна роль належить керівнику та головному бухгалтеру, від компетенції та взаємостосунків яких залежить успішне здійснення (проведення) облікової політики підприємства. Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» головний бухгалтер або особа, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку підприємства, має певні обов'язки, зокрема забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання в установлені терміни фінансової і статистичної звітності; організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій; бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів підприємства; забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства [6].

Важливим елементом облікової політики є створення підходів до обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків та відображення її у фінансовій звітності. При цьому слід враховувати, що сформована підприємством облікова політика щодо дебіторської заборгованості досить суттєво впливає на величину показників фінансового стану та результати діяльності підприємства [3].

Формування облікової політики будівельного підприємства щодо дебіторської заборгованості базується на вимогах П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [5]. Порядок оцінки окремих видів дебіторської заборгованості та розкриття інформації про неї у фінансовій звітності регламентовано й іншими національними та міжнародними бухгалтерськими стандартами. Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума [6].

Слід зазначити, що в П(С)БО 10 не передбачено чіткого розмежування понять довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованості, не відзначено, що їх облік ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, поточна заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним. Потребує створення спеціальної класифікації дебіторської заборгованості, що надасть можливість здійснювати порівняльний аналіз варіантів угруповання розрахунків із дебіторами за різними класифікаційними ознаками [5].

Основним джерелом формування та визначення облікової політики на підприємстві є Наказ (Положення) про облікову політику. Основними елементами облікової політики в частині дебіторської заборгованості, які необхідно передбачити в Наказі про облікову політику, є:

- розмежування видів діяльності;
- віднесення заборгованості до сумнівної;
- порядок створення резерву сумнівних боргів;
- порядок віднесення отриманих векселів до фінансових або товарних;
- порядок списання дебіторської заборгованості [1].

Вважаємо доцільним уточнити цей перелік елементів облікової політики та представити їх у наступному вигляді:

- діяльність підприємства;
- форма ведення обліку;
- вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з продажу продукції;
- визнання та оцінка дебіторської заборгованості;
- класифікація дебіторської заборгованості за товари, роботи і послуги, визнання заборгованості сумнівною;
- період та метод нарахування резерву сумнівних боргів;
- порядок визнання заборгованості безнадійною;
- порядок списання безнадійної заборгованості;
- організація архіву та строки зберігання документів;
- порядок, строки проведення інвентаризації та її об'єкти;
- організація внутрішнього контролю розрахунків (табл. 1) [6].

Таблиця 1

Елементи облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з дебіторами [2]

Елементи облікової політики	Характеристика
1	2
Види діяльності підприємства	Чітке визначення видів діяльності, якими займається підприємство, з метою визначення заборгованості в розрізі видів діяльності, на яку нараховується резерв.
Форма ведення обліку	Зазначення форми ведення бухгалтерського обліку, що безпосередньо впливає на сукупність та послідовність використання облікових регістрів.
Визнання заборгованості безнадійною	Критерії віднесення дебіторської заборгованості до безнадійної відповідно до бухгалтерського та податкового законодавства.

Продовження табл. 1

1	2
Визнання та оцінка дебіторської заборгованості	Визнання дебіторської заборгованості як активу здійснюється якщо: існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод; сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена. У випадку із заборгованістю покупців та замовників додатково включити умови: покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на актив; підприємство продавець не здійснює надалі управління та контроль за реалізованим активом. Передбачити умови застосування оцінки заборгованості за справедливою вартістю, що відповідає вимогам концепції управління вартістю підприємства.
Класифікація та аналітика дебіторської заборгованості	Визначення переліку ознак класифікації та видів, на які поділяється дебіторська заборгованість для тих чи інших управлінських потреб та в розрізі аналітики для обліку заборгованості.
Визнання заборгованості сумнівної	Критерії визнання дебіторської заборгованості сумнівної і джерела отримання інформації, а саме: прострочення боржником терміну погашення (підтвердженням є договори або рахунки); порушення справи про визнання боржника банкрутом (підтвердження - відповідні постанови суду).
Період та метод нарахування резерву сумнівних боргів	Визначення термінів проведення інвентаризації дебіторської заборгованості для створення резерву сумнівних боргів: на початку чи в кінці року. Визначення методу нарахування резерву, а також терміни та підстави його нарахування: платоспроможність окремих дебіторів (перелік документів за якими визначається така платоспроможність); класифікація дебіторської заборгованості за термінами її виникнення (поділ на групи за терміном).
Вимоги щодо змісту та оформлення первинних документів з продажу продукції	Ведення окремої справи для господарських договорів «Договори з постачальниками та покупцями». До підписання договору (особливо, першого) з покупцем необхідно перевірити його платоспроможність. Введення в первинні документи, на підставі яких продукція відпускається покупцю обов'язкового реквізиту «Критерії якості», який є деталізованим експертним висновком, що має містити розшифровку основних параметрів якості продукції, встановлених вимогами державних стандартів України.
Порядок списання безнадійної заборгованості	Порядок, за яким списується безнадійна заборгованість, зокрема: закріпити, що заборгованість списується з балансу відповідно до розпорядження керівника на підставі проведеної інвентаризації та письмового обґрунтування доцільності списання.
Організація архіву та строки зберігання документів	Встановлення терміну зберігання господарських договорів та іншої ділової документації, яка стосується зобов'язань або прав, може бути використаня для відновлення господарських операцій під час проведення ревізій (при листуванні з партнерами), не нижче строків позовної давності (5–10 років).
Порядок, строки проведення інвентаризації та її об'єкти	Складання і затвердження перед початком поточного господарського року графіку проведення інвентаризації. Визнання розрахунків як об'єктів обліку, які необхідно інвентаризувати.

Закінчення табл. 1

1	2
Організація внутрішнього контролю розрахунків	Здійснення внутрішнього контролю розрахунків обліковими працівниками, ревізійною комісією з метою забезпечення систематичного спостереження за достовірністю облікових та звітних даних про наявність та зміни сум дебіторської та кредиторської заборгованості, своєчасності розрахунків з кредиторами та пред'явлення боргових вимог дебіторам

На нашу думку, наведені в таблиці елементи облікової політики повинні обов'язково знаходити своє відображення в Наказі про облікову політику підприємства із зазначенням обраних альтернативних варіантів за відповідними розрізами. До Наказу про облікову політику потрібно скласти відповідні додатки, серед яких повинні бути і такі, що безпосередньо стосуються обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями:

- робочий план рахунків;
- положення про ведення претензійно-позовної роботи;
- посадові інструкції бухгалтерів по веденню розрахункових операцій;
- реєстри аналітичного обліку дебіторської заборгованості;
- порядок створення та використання резервів підприємства (зокрема резерву сумнівних боргів);
- графік документообігу (зокрема в частині розрахункових операцій);
- затверджений термін зберігання господарських договорів та іншої ділової документації;
- графіку проведення інвентаризації та склад ревізійної комісії [6, 4].

Для вдосконалення організації обліку дебіторської заборгованості та підвищення її ефективності важливими напрямками на будівельному підприємстві є:

1) пошук можливостей збільшення кількості покупців і замовників підприємства з метою зменшення масштабу ризику несплати боргів та постійного моніторингу потенційних дебіторів (фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо);

2) створення резерву сумнівних боргів та порядок його визначення в обліковій політиці будівельного підприємства;

3) своєчасне здійснення контролю співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування;

4) встановлення ліміту дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і в розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і ефективне управління ним;

5) систематичне проведення інвентаризації заборгованості.

Виконання наведених вище пропозицій щодо обліку дебіторської заборгованості та її оцінки, а також закріплення їх в Наказі про облікову політику будівельного підприємства дозволить раціонально організувати облік дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями, отримувати достовірну та повну інформацію про заборгованість, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень. Вплив на процеси зростання

дебіторської заборгованості здійснює політика підприємства у розрахунках з покупцями: неправильне встановлення строків і умов надання товарних кредитів, невраховані ризики, ненадання знижок при достроковій оплаті покупцями рахунків, також призводить до різкого зростання дебіторської заборгованості, а несвочасне погашення дебіторської заборгованості призводить до платіжної кризи [6].

Висновки. Рівень організації обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах, в тому числі будівельної галузі, є досить низьким, оскільки серед основних елементів облікової політики щодо даного об'єкту увага приділяється лише методиці розрахунку резерву сумнівних боргів, а інші моменти, в переважній більшості випадків, залишаються нерозкритими. Враховуючи це, запропоновано елементи облікової політики, які стосуються заборгованості покупців та підлягають розкриттю в Наказі про облікову політику підприємства. Дотримання розроблених елементів облікової політики дозволить надати достовірну інформацію щодо розрахунків підприємства з дебіторами.

Список літератури:

1. Береза С.Л. Побудова облікової політики відображення грошових активів та дебіторської заборгованості. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2013. № 1(23). С. 35–44.
2. Ксьондз С.М. Дебіторська заборгованість як об'єкт управління. Вісник Хмельницького національного університету. Економ. науки. 2010. № 4. С. 105–110.
3. Науменко І.В. Напрями удосконалення обліку дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками. *Проблеми генезису економіки інтелектуально-інноваційного капіталу*: тези доп. Міжнар. наук.-практ.конф.: Київ. 2020. С.188–190.
4. Одношєвна О.О. Шляхи вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2016. № 10. С. 946–949.
5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>.
6. Цегельник Н.І. Формування облікової політики підприємства щодо обліку дебіторської заборгованості в системі розрахунків з покупцями. *Облік і фінанси*. 2017. № 4. С. 77–81.
7. Стеценко С.П., Боліла Н.В. Аналітична оцінка і контроль дебіторської заборгованості будівельних підприємств за допомогою контрольних карт. Вісник НУВГП. Серія "Економічні науки". 2020. Том 2. № 90, С. 225–235.
8. Тараруєв Ю.О. Аналіз дебіторської заборгованості корпоративних підприємств будівельної галузі [Електронний ресурс] / Ю.О. Тараруєв // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. 2012. № 3. С. 69–79.
9. Кириченко Ю.О. Специфіка контролю і управління дебіторської заборгованості малого підприємства будівельної галузі [Електронний ресурс] / Ю.О. Кириченко, Н.В. Горшкова // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 289–293.
10. Оляднічук Н.В. Облік дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / Н.В. Оляднічук, С.М. Концеба, О.Д. Підлубна // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. - 2019. - № 3. - С. 64–68.

References:

1. Bereza, S.L. (2013) Pobudova oblikovoyi polityky vidobrazhennya hroshovykh aktiviv ta debtors'koyi zaborhovanosti [Construction of accounting policies for the reflection of monetary assets and receivables]. *Bulletin of Zhytomyr State Technological University*, no 1(23), pp. 35–44.
2. Ks'ondz, S.M. (2010) Debtors'ka zaborhovanist' yak ob'yekt upravlinnya [Accounts receivable as an object of management]. *Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, no 4, pp. 105-110.
3. Naumenko, I.V. (2020) Napryamy udoskonalennya obliku debtors'koyi zaborhovanosti z pokuptsyamy ta zamovnykamy [Directions for improving the accounting of receivables with buyers and customers]. Proceeding of the *Problems of the genesis of the economy of intellectual and innovative capital: International. scientific-practical conference : these extra* (Ukraine, Kyiv, March 26-27), Kyiv: KNUBA, pp.188-190.
4. Odnosheva, O.O. (2016) Shlyakhy vdoskonalennya protsesu upravlinnya debtors'koyu zaborhovanistyu [Ways to improve the process of receivables management]. *Accounting, analysis and audit*, no. 10, pp. 946–949.
5. Regulation (standard) of accounting 10 «Accounts receivable»: the order of the Ministry of Finance of Ukraine of October 8, 1999, № 237.
6. Tseheln'nyk N.I. (2017) Formuvannya oblikovoyi polityky pidpriumstva shchodo obliku debtors'koyi zaborhovanosti v systemi rozrakhunkiv z pokuptsyamy [Formation of the accounting policy of the enterprise on the accounting of receivables in the system of settlements with customers]. *Accounting and finance*, no 4, pp. 77-81.
7. Stetsenko, S.P., Bolila, N.V. (2020) Analitychna otsinka i kontrol debtorskoi zaborhovanosti budivelnnykh pidpriumstv za dopomohoiu kontrolnykh kart. *Visnyk NUVHP. Seriya "Ekonomichni nauky"*. Tom 2. № 90. 225-235.
8. Tararuev, Yu. O. (2012) Analiz debtorskoi zaborhovanosti korporativnykh pidpriumstv budivelnoi haluzi. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriumstvamy mashynobudivnoi haluzi*. № 3. 69–79.
9. Kyrychenko, Yu.O., Horshkova, N. V. (2013) Horshkova Spetsyfika kontroliu i upravlinnia debtorskoi zaborhovanosti maloho pidpriumstva budivelnoi haluzi. *Ekonomichni nauky*. Ser. : Oblik i finansy. 10(3). 289-293.
10. Oliadnichuk, N. V., Kontseba, S. M., Pidlubna O. D. (2019) Oblik debtorskoi zaborhovanosti: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. *Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii*. 2019. № 3. 64-68.

Т.Н. Иванова

Учетная политика дебиторской задолженности на строительных предприятиях

В статье анализируются существующие подходы к определению учетной политики дебиторской задолженности. Рассмотрены нормативные требования к учетной политике расчетных операций предприятия, порядку создания резерва сомнительных долгов и списания дебиторской задолженности. Предложены положения учетной политики дебиторской задолженности, которые требуют уточнения и детализации для повышения эффективности управления расчетами и финансовым положением предприятия.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, Приказ об учетной политике, резерв сомнительных долгов.

T.N. Ivanova

Accounting policy of receivables at construction enterprises

Analysis of existing approaches to the organization of accounting processes at the enterprise shows that an important element of the accounting policy of the construction company is to create approaches to accounting for receivables in the system of settlements with customers and its reflection in the financial statements. The formed accounting policy on receivables significantly affects the value of financial condition and performance of the enterprise.

The purpose of the study is to analyze existing approaches to determining the accounting policy in terms of receivables, improving the accounting process and improving the efficiency of settlements in construction companies in modern business conditions.

The article considers the existing requirements of the legislation on the accounting policy of settlement operations of the enterprise, the procedure for creating a reserve for doubtful debts, receivables write-off. The provisions of the accounting policy of receivables proved needed to be clarified and detailed in order to improve the efficiency of settlement management and financial condition of the enterprise.

It is proposed to develop a work plan of accounts, job descriptions of the accountant for settlement operations, document flow schedule (in particular in terms of settlement operations), registers of analytical accounting of receivables and other applications that directly regulate the accounting of receivables in the system of settlements with buyers. enterprise. The proposed elements of the accounting policy relate to the debts of customers and are subject to disclosure in the Order on the accounting policy of the enterprise. Adherence to the developed elements of accounting policy will provide reliable information on the company's settlements with debtors, rationally organize the accounting of receivables in the system of settlements with customers, to obtain reliable and complete information about the debt.

Key words: receivables, Accounting Policy Order, doubtful debts reserve.

Посилання на статтю:

APA: Ivanova, T.N. (2020). Accounting policy of receivables at construction enterprises. *Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn*, 46, 136-143.

ДСТУ: Іванова Т.М. Облікова політика дебіторської заборгованості на будівельних підприємствах / Т.М. Іванова // Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин. – 2020. – №46. – С. 136-143.